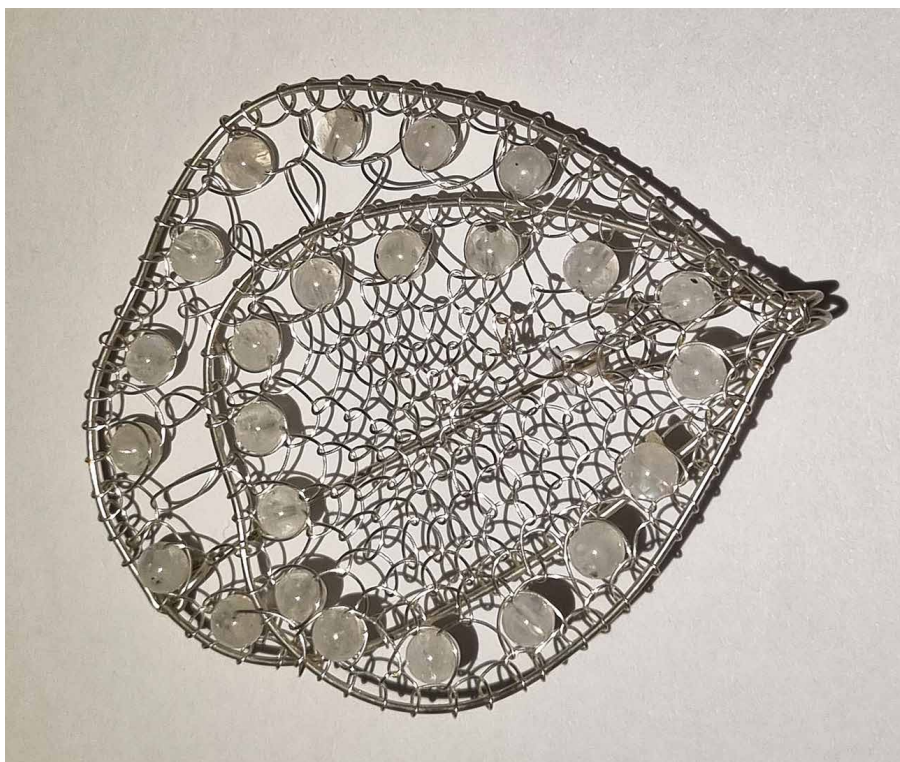

Tatiana Hrindová, Andrea Ševčovičová, Martina Molnárová

Ošetrovatelstvo

ako aplikovaná veda
v Slovenskej republike

SK SaPA
Slovenská komora sestier
a pôrodných asistentiek

Tatiana Hrindová, Andrea Ševčovičová, Martina Molnárová

Ošetrovatel'stvo

ako aplikovaná veda
v Slovenskej republike

Upozornenie pre čitateľov a používateľov tejto knihy

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto tlačenej či elektronickej knihy nesmie byť reproduktovaná a šírená v papierovej, elektronickej či inej podobe bez predchádzajúceho písomného súhlasu nakladateľa. Neoprávnené použitie tejto knihy bude **trestne stíhané**.

Automatizovaná analýza textov alebo dát v zmysle čl. 4 smernice 2019/790/EÚ a použitie tejto knihy na tréningovanie AI sú bez súhlasu nositeľa práv zakázané.

**Doc. PhDr. Tatiana Hrindová, PhD.,
PhDr. Andrea Ševčovičová, PhD., MPH, Mgr. Martina Molnárová**

OŠETROVATEĽSTVO **ako aplikovaná veda v Slovenskej republike**

Recenzie: prof. PhDr. Mária Šupínová, PhD.,
doc. PhDr. Štefánia Andraščíková, PhD., MPH, doc. PhDr. Jozef Babečka, PhD.

© Grada Publishing, a.s., 2024

Cover Design © Grada Publishing, a.s., 2024

Obrázok na obálke Biele srdce SK SaPA, foto PhDr. Lukáš Kober, PhD., MPH

Vydanie odbornej knihy schválila Vedecká redakcia nakladateľstva
Grada Publishing, a.s.

Vydala Grada Slovakia s.r.o.
Moskovská 29, Bratislava
ISBN 978-80-8090-766-2

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7
ISBN 978-80-271-5307-7
ako svoju 9286. publikáciu

Zodpovedná redaktorka Mgr. Mira Kováčiková
Sadzba a zalomenie Jan Šístek
Počet strán 96
1. vydanie, Bratislava, Praha 2024

Vytlačila TISKÁRNA V RÁJI, s.r.o., Pardubice

Názvy produktov, firiem a pod., použité v tejto knihe, môžu byť ochrannými známkami alebo registrovanými ochrannými známkami príslušných vlastníkov, čo však nie je zvláštnym spôsobom vyznačené.

Postupy a príklady v knihe, rovnako aj informácie o liekoch, ich formách, dávkovaní a aplikácii sú zostavené s najlepším vedomím autorov. Z ich praktického uplatnenia nevyplyývajú pre autorov ani pre nakladateľstvo žiadne právne dôsledky.

ISBN 978-80-271-7336-5 (ePub)

ISBN 978-80-271-7335-8 (pdf)

Obsah

Predhovor	7
Zoznam skratiek	9
1 Reforma vzdelávania v ošetrovatel'stve na Slovensku po roku 1989	11
1.1 Podmienky vzdelávania sestier	13
1.2 Rozvoj vysokoškolského vzdelávania ošetrovatel'stva na Slovensku	14
1.3 Osobnosti ošetrovatel'stva v procese presadzovania reforiem	16
1.3.1 Alžbeta Hanzlíková	17
1.3.2 Mária Magdaléna Kurillová	19
1.3.3 Dana Farkašová	20
1.3.4 Katarína Žiaková	21
1.4 Presadzovanie autonómneho výkonu ošetrovatel'stva	22
2 Univerzitné vzdelávanie v ošetrovatel'stve na Slovensku v období jeho samostatnosti	25
2.1 Jesseniova lekárska fakulta v Martine, Univerzita Komenského v Bratislave	26
2.2 Lekárska fakulta Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach	29
2.3 Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity v Trnave ..	31
2.4 Fakulta zdravotníckych odborov Prešovskej univerzity v Prešove	33
2.5 Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre	34
2.6 Fakulta zdravotníctva Katolíckej univerzity v Ružomberku	36
2.7 Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave, n. o.	39
2.8 Slovenská zdravotnícka univerzita v Bratislave	41
2.9 Slovenská zdravotnícka univerzita, Fakulta zdravotníctva so sídlom v Banskej Bystrici	42
2.10 Fakulta zdravotníctva Trenčianskej univerzity Alexandra Dubčeka	43
3 Osobnosti vysokoškolského vzdelávania ošetrovatel'stva na Slovensku	45
3.1 Valéria Tóthová	48
3.2 Anna Eliašová	50
3.3 Lenka Hajerová Müllerová	52
3.4 Vlasta Závodná	53
3.5 Mária Kilíková	55
3.6 Vlastimil Kozoň	57
3.7 Monika Jankechová	59
3.8 Zuzana Slezáková	61
3.9 Eva Zacharová	62
3.10 Dagmar Kalátová	64

3.11	Eudmila Matulníková	65
3.12	Lucia Dimunová	67
3.13	Eubica Libová	69
3.14	Helena Kadučáková	71
3.15	Anna Murgová	73
4	Reflexia profesionálneho rozvoja sestier inaugurovaných na Slovensku ...	76
	Záver	80
	Zoznam použitej literatúry	83
	Register	93
	Súhrn	95
	Summary	95

Predhovor

Ošetrovatelstvo ako vedná disciplína je v Slovenskej republike často konfrontované s historickou skúsenosťou, pre ktorú je charakteristické, že výkon sestry ako profesionála v ošetrovatelstve bol viac-menej asistenčnou činnosťou lekárovi pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti. Sestry poskytovali starostlivosť o pacientov zväčša na základe ordinácií lekárov, pričom ošetrovateľská starostlivosť sa zameriavala na uspokojenie základných biologických potrieb pacientov, t. j. podľa biomedicínskeho modelu.

Celospoločenskými zmenami, ktorými Slovenská republika prešla od roku 1989, však dochádza k zmene pohľadu na ošetrovatelstvo, hlavne s dôrazom na ošetrovatelstvo ako vednú disciplínu, s priestorom pre autonómny výkon ošetrovateľskej praxe. Tieto skutočnosti podnietili vypracovanie prvej Koncepcie ošetrovatelstva v Slovenskej republike, ktorá už jednoznačne charakterizovala ošetrovatelstvo ako vedeckú disciplínu, približuje jeho paradigmy, a určila rozsahy uplatnenia ošetrovatelstva pri zabezpečovaní zdravotnej starostlivosti. Ošetrovateľská starostlivosť poskytovaná metódou ošetrovateľského procesu vyžaduje od profesionálov v ošetrovatelstve, aby k pacientovi a jeho potrebám pristupovali holisticky; vnímali pacienta v jeho bio-psycho-socio-spirituálnej jednote. Pre implementáciu týchto zmien do ošetrovateľskej praxe je nevyhnutná zodpovedajúca príprava študentov v odbore ošetrovatelstvo. Uplatňovanie princípov praxe založenej na dôkazoch ich učí kritickému mysleniu, ale aj hľadaniu inovatívnych prístupov do ošetrovateľskej praxe, čo prirodzene podporuje autonómny výkon ošetrovateľskej praxe. Obhajovanie prínosu a nenahraditeľnosti ošetrovatelstva pri zabezpečovaní zdravotnej starostlivosti sa dá najobjektívnejšie dokázať prostredníctvom výskumu a štatistických výstupov. Toto smerovanie je pre slovenské ošetrovatelstvo novým trendom, prináša so sebou potrebu zmeny vnímania ošetrovatelstva ako praktického výkonu k vnímaniu ošetrovatelstva ako intelektuovej činnosti.

Z histórie ošetrovatelstva sú nám známe osobnosti, ktoré svojím odhodlaním a prelomovými myšlienkami zohrávali významnú úlohu pri presadzovaní moderných prístupov v ošetrovatelstve, prispeli k rozvoju ošetrovatelstva ako vedy a v neposlednom rade tak významne vplývali na zvyšovanie kvality poskytovanej ošetrovateľskej starostlivosti pacientom. Aj v súčasnosti máme v Slovenskej republike osobnosti ošetrovatelstva, ktoré svojou angažovanosťou a neutíchajúcou výskumnou aktivitou prispievajú k etablovaniu ošetrovatelstva ako vednej disciplíny v štruktúrach slovenského zdravotníctva. Poznáme však profesionálnu cestu tých, ktorí svojimi aktivitami smerujú vývoj ošetrovatelstva a potvrdzujú nevyhnutnosť vnímania ošetrovatelstva ako aplikovanej vednej disciplíny v Slovenskej republike a tým prispievajú k zvyšovaniu úrovne ošetrovateľskej praxe? Pozitívne príklady nás motivujú k dosahovaniu vyšších cieľov a preto sme sa rozhodli spracovať publikáciu, ktorá je určená predovšetkým sestrám – profesionálom v ošetrovatelstve, ale taktiež študentom ošetrovatelstva a iným zdravotníckym pracovníkom, ktorí majú záujem rozširovať svoj pohľad na ošetrovatelstvo.

V úvode publikácie charakterizujeme zmeny, ktoré v ošetrovatelstve na Slovensku nastali po roku 1989. Predstavujeme osobnosti ošetrovatelstva, ktoré z historického kontextu prispeli k implementácii zmien do ošetrovateľskej praxe. Vzdelávacie inštitúcie

s dlhodobou históriou i novovzniknuté akademické pracoviská vytvárali postupne priestor pre vzdelávanie v odbore ošetrovateľstvo, ale aj v študijných programoch pre ďalších zdravotníckych pracovníkov. Jadrom publikácie je však predstavenie profesionálov v ošetrovateľstve, ktorí nadobudli v tomto vedeckom odbore akademický titul profesora, svojim profesionálnym životom prispievajú k rozvoju ošetrovateľstva ako vedy v Slovenskej republike. Profesionálne životopisy osobností ošetrovateľstva, ktoré uvádzame v našej publikácii, sme získali rešeršovaním odborných publikácií a internetových zdrojov, ale aj z poskytnutých informácií priamo od predstavovanej osobnosti. Sme presvedčení o významnom vplyve týchto osobností na rozvoj ošetrovateľstva ako vedy, lebo ako uvádza Farkašová (2021, s. 40) „Práve takéto sestry píšú históriu ošetrovateľstva.“

autorky

Zoznam skratiek

AOPP	Asociácia na ochranu práv pacientov SR
APVV	Agentúra na podporu výskumu a vývoja
CEDEFOP	Európske stredisko pre rozvoj odborného vzdelávania
ČR	Česká republika
ČZU	Česká zemědělská univerzita
DPŠ	doplňujúce pedagogické štúdium
ECTS	Európsky systém prenosu a zhromažďovania kreditov
EFN	European federation of Nurses Associations
FOaZOŠ	Fakulta ošetrovateľstva a zdravotníckych odborných štúdií
ESF	Európsky sociálny fond
FSVaZ	Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva
ETNA	European Transcultural Nurses Association
EÚ	Európska únia
FZO	Fakulta zdravotníckych odborov
FZ SZU BB	Fakulta zdravotníctva Slovenskej zdravotníckej univerzity v Bratislave so sídlom v Banskej Bystrici
HOPE	Human Opportunity for Peace in Europe
IAHC	International Association for Human Caring
ICN	International Council of Nurses
ICNP	International Classification for Nursing Practice
JLF UK	Jesseniova lekárska fakulta Univerzity Komenského
KEGA	Kultúrna a edukačná grantová agentúra MŠVVaŠ SR
KU	katolícka univerzita
LEMON	Learning Material on Nursing
MŠVVaŠ SR	Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR
MZ SR	Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky
NSK	Nitriansky samosprávny kraj
NsP	nemocnica s poliklinikou
PHARE	Program podpory hospodárskych a politických zmien v krajinách strednej a východnej Európy
PL	Poľsko
PU	Prešovská univerzita
SAAIC	Slovenská akademická asociácia pre medzinárodnú spoluprácu
SK SaPA	Slovenská komora sestier a pôrodných asistentiek
SR	Slovenská republika
SZŠ	stredná zdravotnícka škola
SZU	Slovenská zdravotnícka univerzita
ŠP	študijný program
TAIEX	Technical Assistance and Information Exchange Instrument
TČM	Traditional Chinese Medicine
TEMPUS	Trans-European mobility for university studies
UJEP	Univerzita Jána Evangelisty Purkyně
UK	Karlova univerzita v Prahe

V4	Vyšehradská štvorka
VEGA	Vedecká grantová agentúra MŠVVaŠ SR a SAV
VŠZaSP	Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety
WHO	World Health Organization
Zb.	zbierka
ZSF	Zdravotno-sociálna fakulta Jihočeskej univerzity
Z. z.	zbierka zákonov

1 Reforma vzdelávania v ošetrovatelstve na Slovensku po roku 1989

Ošetrovatelstvo je považované za relatívne mladý vedný odbor. V systéme zdravotnej starostlivosti má však významné a nezastupiteľné postavenie, ktoré sa rodilo v priebehu zložitého vývoja spoločnosti vplyvom náboženských, kultúrnych, sociálnych, ekonomických a politických faktorov. Historicky významnú úlohu pri rozvoji ošetrovatelstva zohrali vojny, epidémie, rôzne vedecké objavy, ale aj vplyv osobností, ktoré si uvedomovali potrebu zmien. Vďaka týmto zmenám získalo ošetrovatelstvo na odbornosti a kvalite. Dnešné ošetrovatelstvo už neznamená len zabezpečenie ordinácie lekára, ale ide o interdisciplinárny odbor, ktorý je zameraný na podporu a ochranu zdravia, zmiernenie utrpenia a zabezpečenie dôstojného umierania.

Politické zmeny, ktoré nastali na Slovensku po roku 1989, výrazne ovplyvnili sociálny a zdravotný systém. V Európe ovplyvnila zmenu vzdelávania sestier Bolonská deklarácia, Smernice EÚ, Mníchovská deklarácia a mnoho ďalších dokumentov ICN, EFN a WHO. Vstupom Slovenskej republiky do EÚ sa tieto informácie v súvislosti s rozvojom a smerovaním ošetrovatelstva stali obsahom diskusií aj slovenských sestier. Informácie o orientácii ošetrovatelstva a podpore autonómneho výkonu ošetrovateľskej praxe, ktoré ovplyvňovali výkon ošetrovateľskej starostlivosti v zahraničí, vplývali aj na myslenie a konanie slovenských sestier. Táto skutočnosť ich podnietila k tomu, aby iniciovali zmeny, ktoré ovplyvnili vzdelávanie a prax v slovenskom ošetrovatelstve. Intenzita implementovania zmien pre dosiahnutie tvorby podmienok autonómneho rozvoja ošetrovatelstva v Slovenskej republike bola ovplyvnená dostupnosťou informácií zo Svetovej zdravotníckej organizácie, Medzinárodnej rady ošetrujúcich, medzinárodných projektov: HOPE, PHARE, LEMON a mnohých ďalších.

Vzdelávanie sestier a pôrodných asistentiek v EÚ sa odlišovalo od podmienok vzdelávania ošetrovatelstva v krajinách V4. V minulosti mohla sestra a pôrodná asistentka na Slovensku získať odbornú spôsobilosť na výkon odborných pracovných činností absolvovaním úplného stredného vzdelania na strednej zdravotníckej škole. Štúdium bolo realizované v študijných odboroch: všeobecná sestra, detská sestra, zdravotná sestra, zubná sestra, ženská sestra. Tým, že Slovensko vstúpilo do EÚ, sa požiadavky na vzdelávanie v ošetrovatelstve výrazne zmenili. K zmenám súvisiacich s reformou vzdelávania v ošetrovatelstve v Slovenskej republike dochádzalo v súlade s medzinárodnými normami. Hlavnou myšlienkou inovácií vzdelávania v ošetrovatelstve bolo zjednotenie podmienok pre nadobudnutie odbornej spôsobilosti na výkon ošetrovateľskej praxe v krajinách Európskej únie. Implementácia tejto požiadavky EÚ v Slovenskej republike sa prejavila v úplnom zrušení stredného odborného štúdia na stredných zdravotníckych školách od 1. septembra 2001, pretože nevyhovovalo kritériám smerníc EÚ.

Pre dosiahnutie podmienok vzdelávania v ošetrovatelstve v Slovenskej republike bola nevyhnutná implementácia ďalších zmien, ktoré budú kompatibilné s kritériami EÚ. Transformácia vzdelávania v ošetrovatelstve mala za cieľ zabezpečiť kompatibilitu vzdelávania sestier na Slovensku v súlade s kritériami EÚ, ale taktiež iniciovať zmenu vnímania ošetrovatelstva z výkonového, asistenčného a prevažne medicínskeho

modelu na ošetrovatelstvo, ktoré vníma osobu ako individualitu a rešpektuje holistickú filozofiu. WHO prijala dokumenty, ktorých ciele smerovali k zjednocovaniu požiadaviek na vzdelávanie sestier a pôrodných asistentiek v rámci členských štátov EÚ. V roku 1989 Európska komisia odporučila, aby boli sestry v 21. storočí vzdelávané na vysokoškolskej úrovni. Diplom a titul, ktorý po ukončení štúdia získajú, by mal mať akademickú platnosť.

Jedným zo základných kritérií smernice Rady EÚ pre vzdelávanie sestier bola požiadavka minimálneho veku nástupu na vzdelávanie v ošetrovatelstve stanovená na 17 rokov, po ukončenom všeobecnom 10-ročnom vzdelaní. Tieto kritériá bolo potrebné doplniť do vzdelávacieho systému na Slovensku a zároveň ich aj splniť. Vyhláška Ministerstva školstva, mládeže a športu Slovenskej republiky č. 80/1991 Zb. o stredných školách umožnila do systému vzdelávania implementovať podmienku veku nástupu na štúdium a bolo vytvorené vyššie odborné vzdelávanie sestier na stredných zdravotníckych školách. Ďalšou legislatívnou zmenou, ktorá integrovala požiadavky európskej smernice do vzdelávania v ošetrovatelstve, bolo umožnenie realizácie vysokoškolského štúdia v bakalárskom stupni, ktorú upravoval zákon o vysokých školách č.131/2002 Z. z.

Sestry na Slovensku v tom čase nemali skúsenosť a ani dostatok teoretických vedomostí, ktoré by im umožňovali smerovať rozvoj ošetrovatelstva na Slovensku ako samostatného vedného odboru. Preto sa opierali o poznatky, ktoré čerpali zo zahraničnej literatúry, zisťovali možnosť využitia konceptných modelov ošetrovatelstva v ošetrovateľskej praxi. Viedli dlhé diskusie, ktorých ústrednou témou bol manažment, výskum a vzdelávanie v ošetrovatelstve. Nevyhnutná reforma ošetrovatelstva bola zameraná na:

- formovanie ošetrovatelstva ako vednej disciplíny,
- rolu a postavenie sestry v spoločnosti,
- štruktúru a obsah vzdelávania sestier,
- prax ošetrovatelstva,
- výskum v ošetrovatelstve (Farkašová, 2021).

Projekt rozvoja ošetrovatelstva na roky 1990 – 1995 obsahoval stratégie a ciele projektu LEMON ako základ vzdelávacích osnôv pre sestry na Slovensku. Predovšetkým sestry učiteľky a sestry manažérky sa zoznamovali s poznatkami o ošetrovateľskom procese, manažmente ošetrovatelstva a ďalších, v tom čase aktuálnych témach. Postupne sa medzi priority v oblasti ošetrovatelstva zaradila realizácia zmien v ošetrovateľskej praxi zavádzaním metódy ošetrovateľského procesu. Informácie o tejto novej metóde boli implementované do vzdelávania sestier. Informácie o orientácii ošetrovatelstva získané v zahraničí boli síce dostatočné, ale ako uvádza Farkašová (2021, s. 32), „Slovensku chýbali skúsenosti“. V rámci programu PHARE pre obnovu vzdelávacieho systému pod názvom TEMPUS dostalo Slovensko možnosť overiť experimentálny projekt, ktorý bol zameraný na rozvoj neuniverzitného vysokého školstva. Do konkurzu na jeho realizáciu sa prihlásilo niekoľko slovenských stredných zdravotníckych škôl. Pilotná forma tohto typu vzdelávania sa realizovala na Strednej zdravotníckej škole v Martine, ktorá v roku 1992 začala s prípravou programu vyššieho odborného vzdelávania. Na základe rozhodnutia ministra zdravotníctva Slovenskej republiky a v spolupráci s holandskou školou (Hogeschole Eindhoven) sa 1. septembra 1993 začalo experimentálne štúdium v študijnom odbore diplomovaná všeobecná sestra.

Poskytovala možnosť štúdia pre uchádzačov v dennej aj externej forme. Pre absolventov stredných škôl s maturitou bolo určené trojročné vyššie odborné vzdelávanie v dennej forme, v odbore diplomovaná všeobecná sestra a diplomovaná pôrodná asistentka, ktoré sa končilo absolventskou skúškou a udelením diplomu. Popri zamestnaní bolo možné študovať vo viacerých študijných odboroch – diplomovaná všeobecná sestra, diplomovaná detská sestra, diplomovaná psychiatrická sestra, diplomovaná operačná sestra, diplomovaná dentálna hygienička a diplomovaná pôrodná asistentka.

Nadálej však rezonovala hlavná požiadavka pre ošetrovatelstvo a to bolo zavádzanie európskej dimenzie do pregraduálneho a ďalšieho vzdelávania v ošetrovatelstve. Slovenská republika sa zaviazala plniť implementovanie smerníc EÚ koncom deväťdesiatych rokov 20. storočia. Cieľom transformácie bolo zvýšiť odbornú úroveň praktickej činnosti a vedného odboru ošetrovatelstva. Pregraduálna príprava vysokoškolského vzdelávania v SR prešla náročným vývojom.

1.1 Podmienky vzdelávania sestier

V súčasnosti sa vzdelávanie sestier na Slovensku riadi smernicou 2013/55/EÚ, ktorá nahradila smernicu 2005/36/ES o uznávaní odborných kvalifikácií, čím sa povolanie sestier a pôrodných asistentiek zaradilo medzi regulované povolania uznávané v rámci všetkých krajín Európskej únie. Smernica stanovuje požiadavky na minimálne normatívy pre získanie spôsobilosti na výkon povolania sestra a povolania pôrodná asistentka v záujme dosiahnutia vzájomného uznávania kvalifikačných diplomov sestier a pôrodných asistentiek. Dĺžka štúdia v Slovenskej republike v odbore ošetrovatelstvo predstavuje 3 roky v dennej forme, v rozsahu 4 600 hodín teoretickej a klinickej odbornej prípravy. Teoretická príprava je najmenej $\frac{1}{3}$ a klinická najmenej $\frac{1}{2}$ odbornej prípravy. Odborná prax sa realizuje v zdravotníckych zariadeniach a v komunite. Klinická výučba je odborne vedená.

V súčasnosti študent v Slovenskej republike po absolvovaní I. stupňa študijného odboru ošetrovatelstvo získava teoretické a praktické znalosti. V rámci teoretických znalostí absolvent pozná teoretickú ošetrovateľskú terminológiu a jej praktické využitie v praxi. Chápe princípy, fakty a pojmy, ktoré súvisia s ošetrovatelstvom. Ovláda a aplikuje ošetrovateľský proces v praxi, pričom využíva vedomosti, ktoré získal pri predmete komunikácia, manažment a absolvovaním behaviorálnych a sociálnych disciplín. Uplatňuje teóriu a ošetrovateľské modely v ošetrovateľskej praxi. Medzi praktické znalosti, ktoré absolvent ošetrovatelstva získava, patrí realizácia ošetrovateľských intervencií v oblasti primárnej starostlivosti, sekundárnej starostlivosti alebo následnej starostlivosti. Modeluje ošetrovateľské štandardy v ošetrovatelstve. Zaznamenáva realizované intervencie do dokumentácie. Poskytuje individuálnu ošetrovateľskú starostlivosť metódou ošetrovateľského procesu a dozerá na ošetrovateľské problémy pacientov. Spolupracuje s pacientom v kontexte riešenia jeho problémov s cieľom optimalizovať jeho zdravie. Vie poskytovať kvalifikovanú prvú pomoc, napr. pri úrazoch či život ohrozujúcich stavoch. Využíva počítačovú a informačnú technológiu. Do klinickej praxe zavádza nové ošetrovateľské metódy a ošetrovateľské technológie. Medzi ďalšie doplňujúce znalosti patrí nadobudnutie pedagogických a psychologických poznatkov, ktoré využíva pri edukácii pacientov, koordinuje prácu v tíme a riadi svoje vlastné vzdelávanie.

Podľa vyhlášky Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR o sústave študijných odborov Slovenskej republiky č. 244/2019 Z. z. majú sestry možnosť nadviazať na predošlé štúdium a pokračovať vo vysokoškolskom štúdiu druhého stupňa v odbore ošetrovateľstvo a po úspešnom absolvovaní tak získať titul Mgr. (magister). Akademický titul PhDr. majú možnosť získať absolventi magisterského štúdia po zložení rigorózneho skúšky. Absolvovaním II. stupňa vysokoškolského vzdelávania v odbore ošetrovateľstvo sa môžu sestry ďalej vzdelávať v doktorandskom štúdiu III. stupňa. Ukončením štúdia získavajú akademický titul *philosophiae doctor* (PhD.). Pôsobením na akademickej pôde sa im otvárajú možnosti realizácie pedagogickej, vedecko-výskumnej a publikačnej činnosti, čo sestrám po splnení podmienok umožňuje habilitáciu a inauguráciu v odbore ošetrovateľstvo.

Podpora inovácií vo vzdelávaní, umožnenie výmeny informácií a skúseností z ošetrovateľskej praxe, využitie európskych škôl a multikulturálneho vzdelania umožnilo vytvoriť podmienky pre prípravu študentov v ošetrovateľstve porovnateľnú s požiadavkami Európskej únie.

1.2 Rozvoj vysokoškolského vzdelávania ošetrovateľstva na Slovensku

Prvou vzdelávacou ustanovizňou, ktorá poskytla vysokoškolské vzdelanie sestrám v klinickom ošetrovateľstve so zámerom ich uplatnenia na všetkých úrovniach zdravotnej starostlivosti bol Ústav ošetrovateľstva na Jesseniovej lekárskej fakulte Univerzity Komenského v Martine. V akademickom roku 1990/1991 sa na fakulte začalo prvé vysokoškolské vzdelávanie v odbore ošetrovateľstvo v rámci bývalej ČSFR. Štúdium trvalo päť rokov a absolventi končili s akademickým titulom magister (Mgr.). Fakulta sa rozhodla pre otvorenie nového študijného odboru nielen preto, že Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave ponúkla ostatným fakultám prebrať odbor ošetrovateľstvo, ale hlavným dôvodom bolo, že po roku 1989 prichádzali z celého sveta informácie, ktoré jednohlasne hovorili o odbore ošetrovateľstvo ako o samostatnej vednej disciplíne. Prvým vedúcim Ústavu ošetrovateľstva sa stal doc. MUDr. Dušan Mištuna, CSc., ktorý ho viedol až do roku 1992. V akademickom roku 1992/1993 sa stala vedúcou Ústavu ošetrovateľstva doc. PhDr. Alžbeta Hanzlíková, PhD., následne v akademickom roku 2000/2001 doc. MUDr. Želmíra Fetisovová, PhD., a od roku 2005 až doteraz prof. Mgr. Katarína Žiaková, PhD.

Vzdelávanie v odbore ošetrovateľstvo na JLF UK prešlo viacerými inovatívnymi, významnými zmenami v súlade s požiadavkami EÚ, s platnou legislatívou SR i v súvislosti s participáciou JLF UK v medzinárodných projektoch. V neposlednom rade inovácia obsahu vzdelávania sa uskutočnila aj na základe požiadaviek klinickej ošetrovateľskej praxe a celospoločenských požiadaviek.

Postupne získali akreditáciu na vysokoškolské vzdelávanie v odbore ošetrovateľstvo aj ďalšie vysoké školy a univerzity na Slovensku:

- Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity v Trnave,
- Fakulta ošetrovateľstva a zdravotníckych odborných štúdií Slovenskej zdravotníckej univerzity v Bratislave,
- Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre,
- Fakulta zdravotníctva Prešovskej univerzity v Prešove,
- Fakulta zdravotníctva Katolíckej univerzity v Ružomberku,

- Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave,
- Fakulta zdravotníctva Slovenskej zdravotníckej univerzity v Bratislave so sídlom v Banskej Bystrici,
- Fakulta zdravotníctva Trenčianskej univerzity Alexandra Dubčeka v Trenčíne.

Na Slovensku, ako aj v Európe, mala na ošetrovateľské vzdelávanie zásadný vplyv okrem smernice Európskej únie Bolonská deklarácia prijatá v roku 1999. Bolonská deklarácia a jej následné procesy sú jednou z najdôležitejších reforiem vysokoškolského vzdelávania. Jej hlavným cieľom bolo vytvoriť kompatibilný, súdržnejší, porovnateľný a konkurencieschopný európsky vysokoškolský priestor. Aby bolo možné daný cieľ dosiahnuť, bolo potrebné prijať systém ľahko čitateľných a porovnateľných akademických hodností pre každý odbor, prijatie systému pregraduálneho (bakalár) a postgraduálneho (magister, doktor) štúdia, vytvorenie systému kreditov ECTS, prijatie dodatku k diplomu, podpora mobility študentov, pedagógov a podpora systému kvality vzdelávania. Realizácia týchto zmien vo veľkej miere závisela od kultúry príslušnej krajiny, potrieb zdravotnej starostlivosti, ekonomickej a sociálnej situácie v nej. Z tohto dôvodu existujú v krajinách Európskej únie nerovnosti v teoretických, ale aj klinických štúdiách a absentuje spoločný základ učebných osnov vo vzdelávaní sestier.

Aby mohli sestry garantovať výučbu na vysokých školách a univerzitách, ale taktiež realizovať vedecko-výskumnú činnosť, musia absolvovať postgraduálny doktorský program a nadobudnúť vedeckú hodnosť PhD. V Slovenskej republike v súčasnosti po ukončení magisterského štúdia v odbore ošetrovatelstvo majú absolventi zložením rigorózneho skúšky možnosť získať titul PhDr., a zároveň absolvovaním tretieho stupňa vysokoškolského štúdia nadobudnúť vedeckopedagogický titul PhD.

Úroveň odborného vzdelávania má nezastupiteľný vplyv na zlepšovanie imidžu sestier a ošetrovatelstva v Slovenskej republike. Získavanie znalostí z klinickej oblasti, ale i komunikácia sestier, seba zviditeľňovanie sestier, ako aj aktívne zapájanie na seminároch, kongresoch a sympóziách sú atribútmi tohto procesu. S touto myšlienkou sa zhoduje aj autorka Gulášová (2012), ktorá uvádza, že sestra by mala mať dobré odborné vedomosti, zručnosti a skúsenosti. Okrem toho by mala mať aj prosociálne správanie, motívom a predpokladom pre takéto správanie je vnútorná potreba alebo tendencia robiť to, čo prospieva druhému. Úloha sestier v poskytovaní kvalitnej ošetrovateľskej starostlivosti je dnes natoľko komplexná, že nevyhnutným predpokladom poskytovania kvalitnej ošetrovateľskej starostlivosti je sústavné celoživotné vzdelávanie sestier. Ošetrovateľská prax akceptovala zmeny v ošetrovateľskom vzdelávaní, ktoré sa uskutočnili v uplynulom desaťročí, a ovplyvnili myslenie a konanie sestier. Kým v minulosti štúdiom bolo zamerané na medicínsku časť starostlivosti o pacienta, v súčasnosti sestra získava vedomosti z ošetrovatelstva, vrátane holistického poňatia pacienta, uspokojenia bio-psycho-sociálnych a spirituálnych potrieb pacienta a zručností potrebných pre prácu v nemocnici. Zavádzaním nových metód a techník vyššie vzdelanie prispelo k zlepšeniu kvality a efektivity ošetrovateľskej starostlivosti. Súčasné vzdelávanie v ošetrovatelstve na Slovensku spĺňa európsky štandard a reflektuje potreby a požiadavky ošetrovateľskej praxe.

Vzdelávanie sestier v horizontálnej rovine môže byť realizované ako špecializačné štúdium, certifikačná príprava alebo kontinuálne vzdelávanie. Kontinuálne vzdelávanie je chápané ako sústavné prehlbovanie a udržiavanie získanej odbornej spôsobilosti v odbore ošetrovatelstvo počas celého obdobia výkonu povolania sestry, ktoré môže

zahŕňať účasť sestier na konferenciách, prednáškach, odborných seminároch a stážach. Organizátorom týchto podujatí môže byť zamestnávateľ, SK SaPA individuálne, prípadne v spolupráci s medzinárodne uznávanými odbornými spoločnosťami.

Sestry vstupujú do ošetrovateľskej praxe kvalitne teoreticky pripravené, ale nie každá dokáže nadobudnuté teoretické vedomosti efektívne využívať. Kvalita starostlivosti poskytovanej sestrami je ovplyvnená niekoľkými faktormi, medzi ktoré patrí aj vytváranie podmienok pre integráciu moderných a inovatívnych prístupov v ošetrovateľskej praxi.

1.3 Osobnosti ošetrovatelstva v procese presadzovania reforiem

Potreba zmien v ošetrovateľskej praxi si vyžadovala rýchlejšie tempo zvyšovania kvalifikácie v odbore a dosiahnutie kompatibilnej úrovne vzdelávania v rámci legislatívy krajín Európskej únie. Mníchovská deklarácia z roku 2000 zdôraznila potrebu permanentného skvalitňovania vzdelávania sestier, úpravu študijných programov a garanciu väčších kompetencií sestier v zmysle ich samostatnosti a zodpovednosti za ošetrovateľskú starostlivosť. Implementačné zmeny sa postupne potvrdzovali základnými legislatívnymi dokumentmi, napr. zákon č. 311/2002 Z. z. o povolani sestra, zákon č. 576/2004 Z. z. o poskytovaní zdravotnej starostlivosti, vyhláška MZ SR 364/2005 Z. z. o rozsahu ošetrovateľskej praxe poskytovanej sestrou, Konceptia odboru ošetrovatelstva.

Prvá Konceptia ošetrovatelstva, ktorá bola schválená 19. júla 1994, definuje odbor ošetrovatelstva, vymedzuje jeho ciele, predmet záujmu ošetrovatelstva ako vedy, hlavné úlohy, sieť pracovísk a pracovníkov, riadenie odboru a vymedzenie výskumu. V roku 1997 bol vypracovaný a schválený Národný plán rozvoja ošetrovatelstva. Plán rozvoja ošetrovatelstva vychádza z programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky a je zameraný na zmenu zdravotného systému a na podporu ošetrovatelstva ako samostatného vedného odboru. Ošetrovatelstvo sa v praxi realizuje ako ošetrovateľská starostlivosť. Poskytuje sa v štátnych a v neštátnych zdravotníckych a sociálnych zariadeniach, v domácnostiach a komunitách. Chápe sa ako odborná činnosť zameraná na zachovanie, upevňovanie a obnovu zdravia jednotlivcov i skupín. Vykonávajú ju sestry, a to samostatne, na základe indikácie lekára a v spolupráci s lekárom.

Dňa 29. mája 2006 bola schválená druhá Konceptia odboru ošetrovatelstva, vydaná Ministerstvom zdravotníctva Slovenskej republiky podľa § 45 ods.1 písm. a) zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov a v znení zákona č. 350/2005 Z. z. Konceptia obsahuje náplň zdravotnej starostlivosti v odbore, rozvoji starostlivosti v odbore a vzdelávaní pracovníkov ošetrovatelstva, definuje a charakterizuje odbor, úlohy starostlivosti a vzťah odboru k vedným disciplinám. Dynamika v rozvoji a etablovanie sa ošetrovatelstva ako súčasť zdravotnej starostlivosti v Slovenskej republike sa dá identifikovať aj v potrebe inovácie Konceptie odboru ošetrovatelstva.

Dňa 23. januára 2023 bola zverejnená vo Vestníku MZ SR a vstúpila do platnosti tretia Konceptia zdravotnej starostlivosti v odbore ošetrovatelstvo. Novelizovaná Konceptia zdravotnej starostlivosti v odbore ošetrovatelstvo reflektuje zmeny a inovatívne prístupy, ktoré sa do rozsahov poskytovania ošetrovateľskej starostlivosti postupne

integrujú a potvrdzujú nevyhnutnosť vnímania ošetrovatelstva ako samostatnej, humanitnej a aplikovanej vednej disciplíny.

Jednou z významných osobností ošetrovatelstva spomínaného obdobia je Alžbeta Hanzlíková, ktorá za svoj celoživotný prínos pre rozvoj ošetrovatelstva v Slovenskej republike získala niekoľko významných ocenení. Ako prvá z ocenených získala cenu Biele srdce, ktorú každoročne od roku 2002 udeľuje SK SaPA.

1.3.1 Alžbeta Hanzlíková

Doc. PhDr. Alžbeta Hanzlíková, PhD. (rod. Reindlová) sa narodila 14. marca 1935 v Ružomberku. Strednú zdravotnícku školu ukončila v Ružomberku v roku 1953. Od toho času až do roku 1961 pracovala v ošetrovatel'skom povolaní v klinickej praxi. Najprv pôsobila na chirurgickom oddelení nemocnice v Ružomberku (1953 – 1954), neskôr v Martine (1955 – 1961). Skúsenosti z tejto odbornej praxe boli dobrým základom pre jej ďalšiu profesionálnu kariéru. V roku 1962 ukončila Špecializačný pedagogický seminár v Prahe, následne nastúpila ako pedagógka na Strednú zdravotnícku školu v Martine, čo však nezabránilo jej ďalšiemu profesijnému rozvoju, keďže sa zaradila medzi prvých externých študentov Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. V tom čase vznikol novozaložený odbor učiteľstvo pre stredné zdravotnícke školy – aprobácia: psychológia a starostlivosť o chorých. Bolo to prvýkrát, čo sa na magisterskej úrovni na slovenskej univerzite otvorila možnosť študovať ošetrovatel'stvo a Alžbeta Hanzlíková bola jeho úspešnou absolventkou už v roku 1966. Okrem pracovnej a študijnej oblasti sa jej darilo aj v osobnom živote, spolu s manželom, veterinárnym lekárom MVDr. Vladimírom Hanzlíkom, za ktorého sa vydala v roku 1955, spoločne vychovali tri deti.

Rigoróznou skúškou na Vysokej škole zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave získala v roku 2005 titul PhDr. Výskum v oblasti komunitného ošetrovatel'stva bol základom pre jej dizertačnú prácu. Akademický titul PhD. získala v roku 2003 na Jesseniovej lekárskej fakulte Univerzity Komenského v Martine. Za docentku v odbore ošetrovatel'stvo bola habilitovaná v roku 2007 na Jihočeskej univerzite v Českých Budějoviciach.

Učiteľské povolanie na Strednej zdravotníckej škole v Martine vykonávala so zameraním na skutočne profesionálnej úrovni. Bola členkou celoštátnej skupiny, v ktorej sa vypracovávali témy z teórie ošetrovatel'stva a jej úlohou bolo tiež pedagogické formovanie učiteľov v starostlivosti o chorých, z ktorých mnohí ešte vtedy nemali vysokoškolské vzdelanie. Pôsobenie na pozícii stredoškolskej učiteľky ukončila v roku 1991. V tom istom roku začala svoju pedagogickú činnosť na Jesseniovej lekárskej fakulte Univerzity Komenského v Martine. Jej pričinením otvorila fakulta v roku 1990 jednodoborové magisterské štúdium ošetrovatel'stva na Slovensku. Zároveň bol založený Ústav ošetrovatel'stva, kde bola v rokoch 1992 – 2000 jeho vedúcou. Odborne sa venovala

hlavne univerzitnému vzdelávaniu v ošetrovatelstve, komunitnému ošetrovatelstvu, regulácii a manažmentu v ošetrovatelstve, ošetrovatel'skému poradenstvu, dejinám ošetrovatel'stva ako aj gerontologickému ošetrovatel'stvu a odbornej ošetrovatel'skej pojmotvorbe. Ako vysokoškolský pedagóg bola ďalej aktívna na viacerých vysokých školách, napr. na Trenčianskej univerzite Alexandra Dubčeka, na Katolíckej univerzite v Ružomberku a predovšetkým na Vysokej škole zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave. Okrem ošetrovatel'stva sa pedagogicky intenzívne zaoberala i opatrovatel'stvom a hospicovou starostlivosťou.

Počas jej pôsobenia v Ústave ošetrovatel'stva v Martine sa modifikovali učebné osnovy odboru ošetrovatel'stva z biomedicínskeho na ošetrovatel'ský model. Pre rozvoj moderného ošetrovatel'stva na Slovensku využívala skúsenosti a poznatky získané počas študijných pobytov na zahraničných univerzitách, a to napr. v Groningene, v Manchestri, v Portlande a v Corku. V rámci medzinárodnej spolupráce sa angažovala v mnohých medzinárodných projektoch, napr. v Írsku projekt manažovania v zdravotníctve, v Škótsku projekt uskutočnený medzi vysokými školami zdravotníckeho zamerania. Udržiavala aktívne odborné kontakty s ošetrovatel'skými odborníkmi vo všetkých krajinách strednej Európy. O sprístupnenie poznatkov o modernom ošetrovatel'stve sa postarala svojou aktívnou činnosťou v prekladaní odborných publikácií hlavne z angličtiny. Participovala na mnohých výskumoch realizovaných na Slovensku aj v rámci Európy.

Počas svojho života aktívne spolupracovala so SK SaPA, napr. koordinovaním činnosti pri zavádzaní medzinárodnej klasifikácie ošetrovatel'skej praxe v projekte ICNP na Slovensku, čím sa pričínila o rozvoj ošetrovatel'skej praxe. V rokoch 2001 – 2005 pôsobila ako expertka pre ošetrovatel'stvo. Bola členkou Národnej komisie pre vzdelávanie sestier a pôrodných asistentiek SK SaPA. Zúčastnila sa i kongresov Medzinárodnej rady ošetrojúcich (ICN) v Taipej na Taiwane (2005) a v Durbane v Juhoafrickej republike (2009). Udržiavala kontakty na medzinárodnej úrovni s odborníkmi v inštitúciách poskytujúcich vysokoškolské vzdelávanie v ošetrovatel'stve v Českej republike a v Maďarsku. Od roku 2002 zastupovala Slovensko ako členka pracovnej skupiny pre spoluprácu vo vzdelávaní a v rozvoji ošetrovatel'stva regiónov Karpatskej kotliny založenej v maďarskej Nyíregyháze. V Rakúsku nadviazala odborné kontakty s ošetrovatel'skou školou v Rudolfinerhause vo Viedni a bola aktívna v rakúskej spoločnosti vaskulárneho ošetrovatel'stva. Pri svojich odborných vystúpeniach erudovane reprezentovala slovenské ošetrovatel'stvo. Na úrovni Ministerstva zdravotníctva SR pôsobila v komisii pre vzdelávanie v ošetrovatel'stve a pôrodnej asistencii.

K rozvoju ošetrovatel'stva ako vedy prispela svojím pôsobením na akademickej pôde a bohatou publikačnou činnosťou. V roku 2011 jej vyšla monografia k tematike profesionálneho ošetrovatel'stva a jeho regulácii, v ktorej predstavuje moderné chápanie profesionálneho ošetrovatel'stva. Súhrnne uverejnila v rokoch 1993 – 2012 viac ako 150 publikácií. Bola zakladajúcou členkou redakčnej rady časopisu *Revue profesionálnej sestry* (neskôr premenovaného na *Revue medicíny v praxi*) a členkou redakčnej rady časopisu *INFO sestra*. Svoje odborné zastúpenie mala ako členka vo vedeckých radách na troch slovenských vysokých školách. Bola čestnou členkou medzinárodných ošetrovatel'ských organizácií. Za svoju prácu získavala početné celoštátne i medzinárodné ocenenia. Mimoriadne ocenenie Biele srdce za celoživotné dielo v roku 2012 si už Alžbeta Hanzlíková nestihla prevziať. Zomrela 16. apríla 2012. Na piatom ročníku patientskej konferencie AOPP získala v roku 2021 ocenenie *in memoriam*.

1.3.2 Mária Magdaléna Kurillová

Ďalšou významnou osobnosťou, ktorá sa zaslúžila o proces prípravy a schválenia prvej Koncepcie ošetrovatelstva ako hlavná odborníčka pre ošetrovatelstvo MZ SR bola **Mgr. Mária Magdaléna Kurillová**.

Narodila sa 6. júla 1945 v Dubovej pri Modre. Počas svojej profesionálnej kariéry pôsobila ako sestra na niekoľkých pracoviskách. Po ukončení štúdia na Strednej zdravotníckej škole v Trnave nastúpila na Klinikum balneológie a fyziatrie, neskôr na internú kliniku v Bratislave.

Podstatnú časť svojej práce venovala ošetrovateľskej starostlivosti o onkologických pacientov v Ústave klinickej onkológie. Nadobudnuté manažérske skúsenosti a odborné vedomosti využila vo funkcii námestníčky riaditeľa pre ošetrovateľskú starostlivosť v Národnom onkologickom ústave. Spolupracovníci si vážili jej ľudský, odborný a profesionálny prístup k pacientom a kolegom.

V rámci svojej profesionálnej kariéry absolvovala odborné stáže v Českej republike, Švajčiarsku, Nemecku, USA so zameraním na nové trendy v ošetrovatelstve, čo sa prejavilo v jej zaničení presadzovania myšlienok ošetrovatelstva aj do slovenského priestoru. Zaslúžila sa aj o rozvoj domácej ošetrovateľskej starostlivosti na Slovensku. V spolupráci s Česko-slovensko-švajčiarskou spoločnosťou SPITEX sa spolupodieľala na založení agentúr domácej ošetrovateľskej starostlivosti, ktorých bola prvou prezidentkou. Vo funkcii odbornej asistentky so zameraním na ošetrovateľskú starostlivosť o onkologicky chorých pacientov pôsobila na subkatedre klinickej onkológie Slovenskej zdravotníckej univerzity. Svojou odbornou aktivitou sa zaslúžila o rozvoj ošetrovateľskej starostlivosti o onkologicky chorých pacientov.

Zastávala čestnú funkciu hlavnej odborníčky Ministerstva zdravotníctva SR pre ošetrovatelstvo, kde aktívne presadzovala záujmy sestier, za čo jej bolo udelené re-zortné vyznamenanie. Bola jednou zo zakladateľiek Únie stredných zdravotníckych pracovníkov. Významná je jej práca v pracovnej skupine pri kreovaní prvej Koncepcie ošetrovatelstva. Zaslúžila sa o uplatnenie novej ošetrovateľskej dokumentácie a prvých národných štandardov. Pôsobila ako členka pracovnej skupiny pre prípravu kompetencií sestier a pôrodných asistentiek. Záslužnú činnosť vykonávala vo funkcii predsedníčky Registračného výboru Slovenskej komory sestier a pôrodných asistentiek. Za svoju dlhoročnú aktívnu činnosť a prínos v ošetrovatelstve získala ocenenie Sestra roka – strieborná ruža za celoživotné dielo a ocenenie Biele srdce na regionálnej úrovni. Osobnosť Mgr. Magdalény Kurillovej patrí k významným persónam slovenského ošetrovatelstva. Je to sestra, ktorá rešpektom k životu, entuziazmom, zodpovednosťou a húževnosťou veľkým podielom prispela k rozvoju ošetrovatelstva na Slovensku.

